

DE BEWEGING
VAN HET
KAPITALISTISCH
BEDRIJFSLEVEN

.....
::
:: Uitgave: Groepen van Internationale Communisten - Holland - ::
:: (Tweede druk) ::
.....

I n h o u d :

	bladzijde
I. De "Strijd om het Bestaan" der Kapitalen.....	1
a. De strijd om de maatschappelijk gemiddelde winst	
b. De jacht naar de gemiddelde productiviteit	
c. De maatschappelijke functie van de winsten	
II. De Beweging der Loonen.....	6
a. Het stijgen van het levenspeil	
b. De marxistische loonwetten	
c. Aan de bovenste grens van het arbeidstempo	
III. De Beweging van het Bedrijfsleven.....	11
a. Het raadsel	
b. De crisisverklaring van de bourgeoisie	
c. De crisisverklaring van de arbeidende klassen	
d. De marxistische crisisverklaring	
e. Het herstel	
f. Overzicht	
IV. Ontstaan en Beteekenis der "Overproductie".....	20
a. De productie als uitdrukking van het belegging zoekende kapitaal	
b. Productie en voorraden	
c. Het afbreken van het uitbreidingsproces	
V. Het chronische Karakter der huidige Crisis.....	27
a. De omvang der crisis	
b. De duur der crisis	
VI. De Beweging van het kapitalistisch Bedrijfsleven.....	33
a. Samenvatting	
b. Perspectief	

.....

V o o r w o o r d .

De huidige toestand van het kapitalisme maakt het meer dan noodzakelijk, dat we ons nauwkeurig rekenschap geven van de beweging van het kapitalistisch bedrijfsleven. De sociaal-democratie en de vakbeweging richten zich geheel op een herstel van het kapitalisme, om de verlaging van het levenspeil in een nieuwe bloeiperiode weer te niet te doen. De linksche arbeidersbeweging rekent niet meer met een herstel, maar spreekt van de "blijvende crisis", de dalende lijn van het kapitalisme, de doodscrisis, de ondergang van het kapitalisme als productiesysteem. Van een theoretische fundeering der inzichten is echter bij geen dezer opvattingen sprake, wat tot de grootste verwarring kan en zal leiden.

In de volgende bladzijden willen we nu eenige algemeene bewegingswetten van het kapitalistisch bedrijfsleven geven, om aan de hand daarvan de verschillende problemen zoo al niet op te lossen, dan toch in ieder geval te benaderen. We moeten ons daarbij tot het meest bewezenlijke beperken met 't oog op onze gebrekkige wijze van publicatie en ook al, omdat we niet over uitgebreide detail-kennis beschikken, die uit de aard der zaak in 't bijzonder het monopolie van de vakman is. Maar de stuntelige beschouwingen, die op economisch gebied door de vaklui ten beste gegeven wordt, omdat ze de algemeene bewegingswetten van het kapitalisme niet kunnen of niet willen begrijpen, geeft ons het vertrouwen, dat we de arbeiders een werktuig in de hand kunnen drukken, om de maatschappelijke beweging van het bedrijfsleven te begrijpen. Ten slotte zij nog opgemerkt, dat we bij ons onderzoek veel nut hebben gehad van het boek van Henryk Grossmann: "Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems", zonder ons nochtans met dit werk te vereenzelvigen.

G. I. C. - Holland.

1 October 1932.

.....

VOORBERICHT BIJ DE TWEDE DRUK.

De snelle verkoop van de eerste druk dezer brochure heeft bewezen, dat we met deze uitgave een goede greep hebben gedaan. Het meest verheugt ons daarbij, dat het geschrift zooveel als grondslag wordt genomen in de verschillende ontwikkelingscursussen, die telkens meer door de arbeiders zelf worden gehouden. Graag hadden we bij deze druk een hoofdstuk toegevoegd, om aan de hand van de crisiswetgeving te doen zien, hoe deze heele wetgeving er op gericht is, de groote kapitalen voor vernietiging te behoeden en de tegenstelling tusschen de staten daarmee telkens heftiger naar een nieuwe wereldoorlog dringt. Helaas kunnen we echter daartoe niet de tijd vinden, zoodat we deze tweede druk gelijk laten aan de eerste. Hopelijk kan een verdere uitwerking in bovenbedoelde zin in een der vele cursussen ter hand genomen worden.

de G. I. C.

October 1934.

DE BEWEGING VAN HET
KAPITALISTISCH BEDRIJFSLEVEN.

I. DE "STRIJD OM HET BESTAAN" DER KAPITALEN.

a. De strijd om de
maatschappelijk
gemiddelde winst.

Het privaatsbezit aan productiemiddelen was sinds de ontwikkeling der industrieële productie na 1800 de grootste omwentelende kracht, die we in de geschiedenis der menschheid kennen. De jacht naar de winst ter verrijking van de bezitters der kapitalen was de groote toovenaar, die in een goede 100 jaar het uiterlijk van heele wereldeelen veranderde, die de natuurkrachten steeds verder onderwierp, om ze op de winstvorming te richten. Ze strooide een ongekennde goederenrijkdom over de aarde, waarbij ze alle "onbeschaafde" volkeren in haar werkingssfeer trok en waardoor ze een ongekennde groei van het menschenras mogelijk maakte. (De bevolking van Europa bedroeg in 1800 naar schatting 187 millioen, in 1910 was het 447 millioen en in 1915 steeg het tot 462 millioen.) Zulk een snelle stijging was alleen mogelijk door de snelle ontwikkeling der productiekrachten. Maar met de veranderingen in de productie veranderde de jacht naar de winst meteen de onderlinge verhouding der menschen. Ze smeedde alle in het productieproces aaneen. De specialisatie vermaatschappelijkte de arbeid, zoodat ieder niet voor zichzelf werkt, maar voor de maatschappij: ieder vervaardigt, wat hij zelf niet verbruikt en hij verbruikt juist, wat door hemzelf niet gemaakt wordt. En ten slotte onderwierp ze behalve de natuurkrachten, tevens de millioenenmassa's, die de winsten moeten voortbrengen. Het privaatsbezit aan productiemiddelen schiep een leger van loonslaven, waarbij alle vroegere "barbaarsche" slavernij slechts kinderspel is.

"De bourgeoisie heeft heel andere wonderwerken voltooid dan Egyptische pyramides, Romeinsche waterleidingen, en Gotische kathedralen, zij heeft nog heel andere tochten volbracht dan volksverhuizingen en kruistochten." -Het Communistisch Manifest-

De jacht naar de winst was de groote motor der ontwikkeling. Maar niet de jacht naar de winst zonder meer. De kapitalisten voeren ieder voor zich, of vereenigd in groepen, de onderlinge strijd, om een zoo groot mogelijk deel van de winsten, die de arbeidersbevolking kan voortbrengen te bemachtigen. De jacht na a a r de winst is tevens een strijd om de winst en dus strijden de verschillende kapitalen tegen elkaar, waarbij het eene kapitaal het andere zoekt te verslaan. De strijd OM de winst is tevens "de strijd om het bestaan" der kapitalen. Daarbij sloten verschillende kapitalen zich tot machtige concerns en monopolie's aaneen, zoodat de strijd op verbreedde grondslag wordt gevoerd. De economische catastrofes, die door deze strijd te voorschijn geroepen worden, ontwrichten het maatschappelijk leven steeds dieper.

b. De jacht naar de gemiddelde productiviteit.

De belangrijkste factor, die de productiviteit van de arbeid doet stijgen, is het aanschaffen van nieuwe, productivere machine's. Want een machine is een werktuig, dat menselijke arbeidskracht bespaart. Met de nieuwe machine kan de arbeider meer grondstoffen verwerken, zoodat de productie per arbeider stijgt. Wel is waar stijgen ook de onkosten voor machine's en grondstoffen, maar de verkregen hoeveelheid product, de massa product, stijgt nog meer, zoodat de onkosten per stuk dalen. De betere technische uitrusting doet dus de massa van het product stijgen en de productiekosten per stuk dalen. Deze vermeerdering der massa dwingt de ondernemers natuurlijk meteen, hun afzetgebied te vergrooten.

Zoo voert het gevecht om de winst over de weg van de wedloop van de productiviteit der bedrijven naar de strijd om de afzetgebieden. En net zoo min als de jacht naar de gemiddelde winst geboren wordt uit de hebzucht der kapitalisten, net zoo min vindt de strijd om de afzetgebieden, die zijn hoogtepunt in de imperialistische oorlogen vindt, hier zijn wortels. Het is niet de slechtheid of de hebzucht der kapitalisten, die de ontzaggelijke bloedbaden onder de menschen aanricht, maar het zijn de bewegingswetten van het kapitalisme als productiesysteem.

Het is de werkelijke levensvoorwaarde van het privaatzit aan productiemiddelen, de levensvoorwaarde van de "strijd der kapitalen", die dit noodzakelijk met zich mee brengen. Zoolang deze strijd met de "vreedzame" middelen der economische oorlog mogelijk is, zolang voeren de nationale kapitalismen een "vredelievende" politiek. Maar laten de tegenstellingen om de afzetgebieden zich niet meer langs deze weg oplossen, dan gaat de economische oorlog in een militaire over. En dit niet omdat de kapitalisten zoo bloeddorstig zijn, maar omdat werkelijk het bestaan der "natie" bedreigd is.

Hier dient in het bijzonder in het oog gehouden te worden, dat de voortdurende strijd om de verlaging van de kostprijs der producten feitelijk een andere uitdrukking is voor de "UITBREIDING DER PRODUCTIE". De ondernemers breiden de productie niet uit, omdat ze door de waanzin van de uitbreiding bevangen zijn, maar omdat het een begeleidend verschijnsel van de verlaging van de kostprijs is. 't Doel van de ondernemers is, de kostprijs hunner producten te verlagen en als gevolg krijgen ze de "uitbreiding der productie". Deze vindt dus haar uitgangspunt in de jacht naar de gemiddelde productiviteit en daarom is deze "uitbreiding" een levensvoorwaarde voor het kapitalisme, de levensvoorwaarde, om aan de gemiddelde winst te komen. Voert de ondernemer de verbeterde techniek niet door, dan zit hij al heel gauw beneden de gemiddelde productiviteit en dan is weldra het heele aandeelenkapitaal naar de maan. Hij moet de productie uitbreiden, omdat dit de belangrijkste factor in de verlaging van de kostprijs is. De "uitbreiding van de productie" is dus de vorm, waarin de afzonderlijke kapitalen de strijd om het bestaan voeren. Hoe grootter de vooruitgang der techniek in een bepaalde periode is, des te heftiger moet ook de algemeene jacht naar haar toepassing zijn, des te sneller verloopt de "uitbreiding der productie".

De uitbreiding der productie ontstaat dus geenszins uit de "vrije wil" der ondernemers. En ook het t e m p o der uitbreiding hebben ze niet in de hand. Zoo goed als het vergrooten van het werkzame kapitaal onder het private kapitalisme uit de eeuwige strijd om de verlaging van de productiekosten groeit, zoo wordt ook het tempo van de uitbreiding bepaald door de snelheid, waarmee de productiekosten in de verschillende bedrijven dalen.

Hoewel dit mechanisme van de strijd om het bestaan der kapitalen de groote omwentelende kracht in het maatschappelijk leven is, waardoor we van de ééne verovering van de techniek naar de andere snellen, beteekent dit mechanisme toch tegelijk een geweldige verkwisting van de menschelijke arbeidskracht. Is b.v. Ford tot een nieuwe productiemethode overgegaan, waardoor de productiviteit van zijn bedrijf stijgt, dan is daarmee de maatschappelijk gemiddelde productiviteit tevens gestegen. Dat wil zeggen: alle andere autokapitalen zijn in productiviteit ten opzichte van Ford gedaald, waarmee hun rentabiliteit tevens vermindert. Het kapitaal in de autoindustrie is dan t.c.v. Ford "verouderd", waardoor de winsten van het autokapitaal verminderen, terwijl ze toch op volle kracht werkt. Het eenige middel om de volle rentabiliteit te herstellen, is dan, de werkmethode van Ford ook door te voeren, zoodat nieuw kapitaal in de bedrijven gestoken moet worden, om het oude te bevruchten. De vooruitgang van de techniek maakt dus onder het kapitalisme, dat de machine's heel dikwijls bij het oude ijzer gegooid moeten worden, hoewel ze technisch nog lang niet versleten zijn; ze zijn "verouderd". Deze "moreele slijtage" is des te grooter, naarmate de techniek zich sneller ontwikkelt. Natuurlijk houdt iedere ondernemer rekening met deze "moreele slijtage", zoodat steeds groote bedragen uit de winsten gereserveerd moeten worden als a f s c h r i j v i n g op het machinepark. En juist omdat deze afschrijvingen veel grooter moeten zijn, dan de werkelijke, technische slijtage is, is hier een ontzaggelijke maatschappelijke verspilling. Het "Algemeen Handelsblad" van 21 Sept. '21 schreef daaromtrent :

"De vaardige vijand van het kapitaalbehoud is de in onze tijd steeds toenemende stroom van ontdekkingen en uitvindingen, van verbetering van methodes en procedé's welke op zichzelf genomen uiteindelijk natuurlijk ten voordeele van de menschheid zal komen, maar die zich intusschen veel destructiever (vernielender) in het economisch leven laat gevoelen, dan meestal wordt ingezien. Hoeveel goederen worden niet geproduceerd,..... die slechts te kort dienst kunnen doen? Wat is de nuttige waarde van een..... machine, waarvoor een betere in de plaats is gekomen, van een fabriek, die op een verouderd procedé is ingericht? We zien de voorbeelden dagelijks onder onze oogen en geven ons geen rekenschap van de hoeveelheid gedane arbeid, welke dientengevolge geen nuttig effect meer afwerpt en van de kapitaalvernietiging, welke dat beteekent. In menig bedrijf is het haast ondoenlijk, de afschrijvingen op peil te houden."

c. De maatschappelijke
functie van de winsten.

Het tempo van de ontwikkeling wordt echter niet alleen door de technische vooruitgang bepaald, maar tevens door de hoeveelheid winst, die de arbeiders voortbrengen. (Met winst bedoelen we hier dividenden, rente, grondrente). Deze winstmassa bedraagt jaarlijks natuurlijk een bepaalde som, een som, die waarschijnlijk het loon van alle loontrekkenden te zamen een paar maal overtreft. Het spreekt vanzelf, dat de kapitalisten deze behaalde winsten in de eerste plaats gebruiken, om er "naar hun stand" van te leven. Maar ze verbruiken niet alle winst voor hun levensonderhoud. Een deel ervan steken ze als nieuw kapitaal in het bedrijfsleven, opdat dit op zijn beurt ook weer winst afwerpt. Er vloeit dus een geregelde goudstroom uit de bedrijven naar de bezitters, van deze bezitters een smallere stroom naar bank en beurs voor de financiering van het bedrijfsleven en als bredere goudstroom vloeit hij dan weer van de bedrijven naar de bezitters terug.

Voor zoover de winsten weer dienen om het bedrijfsleven te bevruchten, verrichten ze dus een maatschappelijke noodzakelijke functie. De kapitalen, die de strijd om de gemiddelde productiviteit voeren, halen bij het "belegging zoekende publiek" hun ammunitie. Daarom neemt de strijd om het bestaan der kapitalen hier de vorm aan van een onderlinge strijd, om zooveel mogelijk van dit belegging zoekende kapitaal machtig te worden. Zoolang de banken veel geld ter beschikking hebben, is het geld goedkoop, d.w.z. credieten en leeningen worden tegen een lage rente verstrekt. Maar wanneer het bedrijfsleven zich krachtiger gaat ontwikkelen, wordt de vraag naar kapitaal steeds grooter, waardoor de rentevoet stijgt. Het stijgen van de rentevoet beteekent, dat de beschikbare voorraad beleggingzoekend kapitaal beperkt is en dat het gevecht van de ondernemers, om het in HUN bedrijf te mogen verkapitaliseeren in volle gang is.

Het is van groot belang, deze maatschappelijke functie van de winsten goed in het oog te vatten. Want daaruit blijkt, dat het tempo van de ontwikkeling in hooge mate afhankelijk is van de hoeveelheid kapitaal dat belegging zoekt. Hoe grooter de beschikbare winstmassa is, des te stormachtiger is de ontwikkeling. M.a.w.: onder het kapitalisme floreert het bedrijfsleven beter, naarmate de loontrekkende klassen minder verbruiken. Hoe minder de arbeidende klassen verbruiken, des te meer blijft er voor de bezittende klassen over, om de "strijd om het bestaan" der kapitalen te kunnen voeren.

II. DE BEWEGING DER LOONEN.

a. Het stijgen van het levenspeil.

Natuurlijk ligt er iets gekks in, dat het bedrijfsleven des te beter floreert, naarmate de arbeiders minder verbruiken. En onder de arbeiders is dan ook veel de meening verbreid, dat verhooging der loonen, dus een grooter verbruik door de arbeidende klassen, aan het bedrijfsleven ten goede komt. Want als de koopkracht der loontrekkenden stijgt, stijgt tevens de werkgelegenheid, zoodat het bedrijfsleven het meeste bij hooge loonen gebaat is. De fout van deze zienswijze ligt in het over het hoofd zien van de grondslag van de kapitalistische productiewijze: de rentabiliteit. Voor de kapitalisten behooren de arbeidsloonen tot de "onkosten", waarvan iedere stijging de winstbasis ondermijnt en daarmee de productie remt.

Er is echter een opvallend verschijnsel, dat volkomen in tegenspraak schijnt met de zienswijze, dat het bedrijfsleven des te beter bloeit, naarmate de arbeiders minder verbruiken. En dat is de verheffing van het levenspeil van de arbeidende klassen gedurende de snelle vlucht der industrieële ontwikkeling. Het bedrijfsleven ontwikkelde zich na 1850 zeer krachtig, terwijl de arbeidende klassen m e e r dan vroeger verbruikten. Als men de toestanden van vroeger, zooals deze voor Engeland beschreven werden door Fr. Engels in zijn boekje: "De toestand van de arbeidersklasse in Engeland", en voor Holland door H. Roland Holst in "Klasseverhoudingen in Nederland", vergelijkt met de toestanden, zooals deze nog kort vòòr de huidige crisis heerschten, dan springt het groote verschil in levenspeil voor groote deelen van het proletariaat terstond in het oog.

Als we dit verschijnsel hier nader onder het oog zien, dan vestigen we allereerst de aandacht op het verband tusschen industrieële ontwikkeling en verheffing van het levenspeil. Als de machinale productie zich in een land begint te ontwikkelen, slaat ze eerst de oude vormen van het handwerk kapot, waarmee ze groote ellende onder de handwerkers aanricht. Daarop volgt dan een consolidatie, die tot een verheffing van het levenspeil voert. Zoo zien we deze verbetering het eerst optreden in Engeland. Dan begint de ontwikkeling van de duitsche industrie na 1860 met hetzelfde gevolg. Nederland volgt iets later. De groote ontwikkeling van Amerika valt pas omstreeks 1900, waar de arbeiders komen tot een welstand van "ieder een Fordje". Nu is dit laatste natuurlijk onzin, maar de zin van deze onzin is dan toch in ieder geval, dat de geschoolde arbeiders tot "de aristocratie van de arbeid" worden. In 1928 begint de industrialisatie van Rusland, zoodat we ook hier met een snelle verheffing van het levenspeil kunnen rekenen.

Het is niet moeilijk in te zien, dat de industrialisatie een volkomen verandering in de maatschappelijke verhoudingen te voorschijn roept, die ten slotte een verheffing van het levenspeil der arbeidende klassen beteekent. Dit proces is bij de snelle industrialisatie van Rusland duidelijk te zien. De ontwikkeling van de machinale productie doet een stroom van boeren naar de steden vloeien, waardoor een nijpend woninggebrek ontstaat.

Wel wordt in koortsachtige haast bijgebouwd, maar de nieuw-bouw kan de toevloeiende stroom niet verzwellen. In zeer korte tijd nemen de steden in de industriegebieden enorm in omvang toe, waarmee tegelijk de verkeersproblemen, om de arbeiders snel van de ééne uithoek van de stad naar de andere te kunnen werpen, de belangstelling vragen. Dan komen de hygienische eischen ter voorkoming van epidemieën, het aanbrengen van electrisch licht, waterleiding, rioleering enz., allemaal voorzieningen, die een verheffing van het levenspeil der arbeiders beteekenen, maar die tenslotte voor het goed functioneeren van de industrie noodzakelijk zijn. Zonder dit enorme "comfort", waarin de arbeidende klassen deelen, hebben de bezittende klassen niet voldoende beschikking over het "menschenmateriaal". Alle processen in het leven der arbeiders moeten zoo snel mogelijk verlopen, omdat dit tegelijk de grootst mogelijke rentabiliteit van het kapitaal is. En daarom wordt de landlooper zeer "comfortabel" per trein naar Veenhuizen getransporteerd, waar een koning zich vroeger niet meer dan de luxe van een koets veroorlooven kon!

Ook in geestelijk opzicht voert de industrialisatie tot een verheffing van het levenspeil. De industrie kan niet met analphabieten werken: lezen, schrijven, rekenen zijn hulpmiddelen voor de industrie. Vandaar dan ook, dat juist de industrieële bourgeoisie de verbetering van het lager onderwijs ter hand nam. Ook ambachtsscholen waren noodzakelijk, zoodat verschillende fabrieken dergelijke scholen aan hun fabriek verbonden, om bruikbaar "menschenmateriaal" te krijgen. Zeer zeker gebruikten de arbeiders hun meerdere kundigheden ook om de economische en politieke strijd te voeren. Maar dit hadden de industrieëlen natuurlijk niet gewild, ze kregen dat er gratis bij. Toch verandert dit niets aan het feit, dat deze meerdere geestelijke ontwikkeling één van de bestaans- en ontwikkelingsvoorwaarden voor de industrie was.

Een derde belangrijke factor, die het levenspeil der arbeidende klassen met ijzoren noodzakelijkheid omhoog dreef, was de intensivering van het arbeidstempo. De machine bepaald het tempo van de arbeid. En voor verschillende industrieën bleek het, dat het tempo zoo snel was, dat werkdagen van 14 uur nadeelig voor het bedrijf waren. Het bleek, dat bij verkorting van de arbeidstijd meer geproduceerd kon worden. Zoo ontstond naast een voortdurende versnelling van het arbeidstempo tegelijk een geleidelijke verkorting van de arbeidsdag. Maar dit was niet het eenige gevolg. Het tempo van de machine verhaastte tevens het tempo, waarin de arbeidskracht iedere dag opnieuw wordt verbruikt en daarbij moet de "vrije tijd" noodzakelijk benut worden, door in verstrooiing nieuwe krachten te verzamelen, om het tempo te kunnen volhouden. Zoo ontstond het zeer omvangrijke, moderne amusementsbedrijf, dat naar buiten een verheffing van het levenspeil beteekent, maar ten slotte uit het opvoeren van het arbeidstempo geboren werd.

Uit bovenstaande beschouwingwijze volgt, dat we de verheffing van het levenspeil der arbeidende klassen niet zien als het gevolg van hun economische- en politieke strijd, maar als resultaat van de productievoorwaarden van het kapitalisme zelf. Toch spreekt het vanzelf, dat zulke wereldbewegingen als de sociaal-democratie en de vakbeweging, die meenen, dat de vooruitgang aan hun werkzaamheid is toe te schrijven, er niet voor niemandal

waren en ze dus een wezenlijke taak in het maatschappelijk leven vervulden. De vakactie en de politieke strijd fungeerden als o r d e n e n d e r e n o p d r i j v e n d e kracht, om de waardevermeerdering der arbeidskracht voor groote groepen van arbeiders tegelijk te realiseeren. Daardoor werd het proces, dat zich anders chaotisch als de natuurprocessen zou voltrekken, in vaste banen gebracht en verkreeg het een versneld tempo.

b. De marxistische loonwetten.

We hebben hier de verbetering van het levenspeil der arbeidende klassen uit de marxistische loonwetten verklaard, waar de beweging der loonen uit de verandering van de waarde der arbeidskracht wordt afgeleid. Wel is het een veel verbreide misvatting, dat de loonen zich volgens de marxistische loontheorie om het "b e s t a a n s m i n i m u m" bewegen, maar dat is dan ook niet meer als een misvatting, waaruit blijkt, dat men niet weet, naar welke economische wetmatigheden de loonen zich vormen. De waarde van de arbeidskracht is iets heel anders dan het bestaansminimum. Het bestaansminimum is niet meer dan een bepaalde hoeveelheid goederen, een bepaalde som, die voldoende is, om het lichamelijke bestaan voort te zetten, een bepaalde som, om het bestaan van het l i c h a a m te verzekeren. We zouden het een fysisch begrip kunnen noemen. De waarde van de arbeidskracht is de som, die noodig is, om deze arbeidskracht te VORMEN EN "in een t o t d e a r b e i d g e s c h i k t leven te houden". ("Loonarbeid en Kapitaal" -Marx- blz.10). Het is dus een economisch begrip en omvat veel meer dan het naakte, lichamelijke bestaan. Zelfs de meest ongeschoolde arbeid, waaraan dus geen opleidingskosten verbonden zijn, om deze arbeidskracht te vormen, ligt in waarde boven het bestaansminimum, omdat het lichaam ook t o t d e a r b e i d g e s c h i k t moet blijven. 't Ligt voor de hand, dat de opwaartsche beweging van het levenspeil in de bloeiperiode van het kapitalisme in strijd schijnt met de marxistische loonwetten, als men het "bestaansminimum" met de waarde van de arbeidskracht verwisselt, of deze begrippen niet streng uit elkaar houdt. Houdt met echter in het oog, dat het z.g. "vermaak" ('s-Zondags naar buiten trekken, bioscoop) bij toenemende intensiteit van de arbeid een wezenlijk deel van het herstel der arbeidskracht is, dan worden al deze elementen in het begrip waarde der arbeidskracht opgenomen en verdwijnt de tegenstrijdigheid.

De waarde der arbeidskracht is echter niet de eenige factor, die de loonhoogte bepaalt. Van zeer wezenlijke beteekenis is tevens de verhouding van vraag en aanbod van arbeidskrachten. Is er juist evenveel vraag als aanbod, dan zal de prijs van de arbeidskracht, dus het loon, overeenkomen met haar waarde. Maar deze toestand kwam in de praktijk nauwelijks of zeer voorbijgaand voor. Zooals het in de kapitalistische productie hollen of stilstaan is, zoo weerspiegelt deze toestand zich ook op de arbeidsmarkt. Het bedrijfsleven trekt nu eens de arbeidskrachten naar zich toe en dan stoot het ze weer af. En zoodra het aanbod groter is dan de vraag, daalt tevens de prijs van de arbeidskracht: de loonen dalen. Ontwikkelt de bedrijvigheid zich, stijgt de vraag